
Elevers og læreres røyking i videregående skole i Norge

KLINIKK OG FORSKNING

JANNE SCHEFFELS

Seksjon for forebyggende informasjon
Den Norske Kreftforening
Postboks 5327 Majorstua
0304 Oslo

KARL ERIK LUND

Avdeling for samfunnsmedisin
Statens institutt for folkehelse
Postboks 4404 Torshov
0403 Oslo

Sosial- og helsedepartementet har i Nasjonal strategiplan for det tobakksskadeforebyggende arbeidet pekt ut "røykfrie skoler" og "rollemodeller" som satsingsområder. Vi har undersøkt hvordan regler og praksis for røyking blant elever og lærere i videregående skoler fremstår i forhold til målene i planen.

Rektorer eller rådgivere ved alle 487 videregående skoler i Norge ble kontaktet på telefon. Inntil fem oppringninger ble gjort for å nå den rette personen. Det ble gjennomført 432 intervjuer (90 % svarrespons) i løpet av desember 1998.

Av skolene tillater 85 % at lærerne og 90 % at elevene kan røyke på skolens område. På 35 % av skolene røyker elever og lærere daglig sammen på skolen. Det er geografiske forskjeller i graden av restriksjoner på røyking. 20 % av skolene har utarbeidet en egen handlingsplan mot tobakk. Disse skolene har lavere andel røykere blant elever og lærere enn skoler uten handlingsplan, og har i større grad prioritert tobakksforebyggende arbeid i undervisningen.

Myndighetene bør innføre et enhetlig regelverk for røyking blant elever og lærere i videregående skole.

Å arbeide for få ned andelen som røyker blant ungdom må ha høy prioritet om man ønsker å forhindre fremtidig tobakksbruk i befolkningen som helhet. Det er fordi det store flertallet av røykere begynner som tenåringer, nesten alle før de er 20 år (1). Når vanen er etablert, er den meget vanskelig å bryte (2).

Sosial- og helsedepartementet har i Nasjonal strategiplan for det tobakksskadeforebyggende arbeidet 1999 – 2003: Røykfrihet – en rettighet (3) fremsatt ”røykfrie skoler” som et eget satsingsområde. Det vises til at man gjennom å forby røyking i skolenes utemiljø og samtidig tilby undervisning om røyking og hjelp til røykeslutt oppnår å gi entydige signaler om røykfrihet som norm til barn og unge. Et annet hovedsatsingsområde i planen er ”rollemodeller”, der de voksnes ansvar som formidlere av normen om røykfrihet vektlegges. Strategiplanen fremhever at normer formidles både gjennom ord og handling, og at det derfor er viktig å bevisstgjøre foreldre, lærere og andre som arbeider med barn og unge om deres ansvar som rollemodeller i forhold til røyking. I strategiplanen settes det frem en målsetting om å gjøre alle uteområder på skolene røykfrie. Skolene oppfordres til å bruke sin styringsrett og eierrådighet til å vedta røykeforbud utendørs i tillegg til forbudet mot røyking innendørs, som praktiseres nå. Sosial- og helsedepartementet vil vurdere innføring av totalforbud i lov og forskrift.

Blant ungdom mellom 16 og 19 år i Norge røyker (1998) 44 % daglig (24 %) eller av og til (20 %). Prevalens dagligrøykere har holdt seg på samme nivå de siste årene, mens andelen som røyker av og til har vært stigende (4). Prosjekt 16 – 19, utgått av Statens tobakksskaderåd og Den Norske Kreftforening, utvikler nå en rekke tiltak rettet mot aldersgruppen 16 – 19 år (5). Prosjektet skal tilby et undervisningsopplegg om røykfrihet for videregående skole, og det arbeides med tilbud om hjelp til røykeslutt, blant annet gjennom skolehelsetjenesten. I den helhetlige satsingen inngår også kampanjer i massemediene, og politisk arbeid for å redusere det ulovlige salget av tobakk til mindreårige (6, 7).

Evalueringer av undervisningsopplegg om røyking viser at disse har bedre effekt når de kombineres med massemediekampanjer (8, 9) og restriksjoner på adgangen til å røyke på offentlig sted (10). Gjennom Prosjekt 16 – 19 ønsket man derfor å belyse hvilke typer restriksjoner på røyking som praktiseres på skolene, i hvor stor grad det forekommer at elever og lærere røyker på skolens område, hvorvidt skolene har satt av tid til opplysningstiltak om røyking og/eller laget egen handlingsplan mot røyking og i hvilken grad skolene er interessert i å gjennomføre tiltak for å forebygge røyking blant elevene.

Materiale og metode

Opplysningene ble innhentet per telefon i en undersøkelse utført av markedsanalysebyrået 4 Fakta på oppdrag fra Prosjekt 16 – 19. Populasjon for undersøkelsen var alle videregående skoler i Norge, unntatt 44 spesialskoler og skoler med kun voksenopplæring. Totalt 487 skoler ble forsøkt oppringt inntil fem ganger i desember 1998. I alt ble det gjennomført 432 intervjuer med faste spørsmål og faste svaralternativer. Responsraten var 90 %. Rektor eller rådgiver svarte på vegne av skolen. Resultatene som rapporteres er utledet fra følgende hovedspørsmål:

- –”Har lærerne/elevene lov til å røyke på skolens område?”

- –”Hvor ofte ser/kjenner du til at lærere/elever røyker på følgende steder (inngangsparti, utendørs på skolens område, utendørs utenfor skolens område, på toaletter, i ganger/korridorer) i skoletiden?”
- –”Hvor ofte ser du elever og lærere røyke sammen på skolen eller lærestedet ditt?”

I tillegg til hovedspørsmålene ble det også innhentet informasjon om handlingsplan og opplysningstiltak om røyking på skolen, geografisk tilhørighet, antall elever, antall lærere og antall klasser.

Resultater

Ved 90 % av skolene er det tillatt for elever å røyke på skolens område. 88 % tillater elever å røyke på spesielle steder utendørs på skolen område, 3 % tillater elevene å røyke i rom innendørs eller har andre spesialordninger, mens 9 % forbyr røyking totalt. For lærerne tillater 84 % av skolene røyking på spesielle områder utendørs, 5 % tillater røyking inne eller har andre ordninger, mens 11 % av skolene forbyr lærere å røyke på skolen (tab 1).

Tabell

Røyking er tillatt	For lærere	For elever
Utendørs på skolens område	84	88
I spesielle områder/rom inne	1	2
Ingen steder på skolens område	11	9
Andre ordninger	4	1

74 % av rektorene/rådgiverne rapporterer at de ”hver dag” observerer lærere som røyker utendørs på skolens område. 92 % oppgir at de daglig ser elever røyke på skolens uteområder. Ved 35 % av norske videregående skoler sier rektor/rådgiver at elever og lærere røyker sammen hver dag (tab 2). Ved like mange skoler skjer dette ”av og til”, mens det på 30 % av skolene ”aldri” skjer at elever og lærere røyker sammen på skolen (ikke i tabellen). Det er en tendens til at elever og lærere sjeldnere røyker sammen ved skoler hvor man har opplysningstiltak om eller handlingsplan mot røyking. 22 % av rektorene rapporterer at de daglig ser lærere som røyker ved skolens innganger, og 48 % at de ser elever gjøre det samme.

Tabell

	• Alle skoler • (n = 432)	• Skoler med handlingsplan mot tobakk • (n = 86)	• Skoler uten handlingsplan mot tobakk • (n = 346)	• Skoler med opplysningstiltak mot tobakk • (n = 208)	• Skoler uten opplysningstiltak mot tobakk • (n = 209)
Lærere røyker på uteområdet	74	69	76	71	78
Lærere røyker ved inngangsparti	22	11	25	17	26
Elever og lærere røyker sammen	35	29	37	32	39
Elever røyker ved inngangsparti	48	40	50	46	49
Elever røyker på uteområdet	92	87	93	92	91

Ved 20 % av skolene er det utarbeidet en egen handlingsplan mot røyking. Dette er en plan med fastlagte mål og tiltak for å redusere røyking blant elever og lærere. Et sentralt element i planen er strategier for restriksjoner på røyking på skolens uteområde. 48 % av norske videregående skoler har satt av tid i tillegg til den obligatoriske undervisningen til opplysningstiltak om røyking. Dette kan f.eks. være temadager, foredrag eller undervisning i klassen om røyking. Blant skolene som har en egen handlingsplan mot røyking har 78 % satt av ekstra tid til opplysningstiltak, mens 41 % av skolene som ikke har handlingsplan har gjort det samme. Ved 73 % av landets videregående skoler er man svært eller noe interessert i å delta i gjennomføringen av et undervisningsopplegg om tobakk, og interessen er størst ved de skolene som allerede har tiltak og handlingsplan mot røyking. Over 70 % av skolene er interessert i å tilby ulike former for røykeslutt gjennom skolehelsetjenesten, og igjen er interessen er størst blant skoler som allerede har eksisterende tiltak og handlingsplan mot røyking (tab 3).

Tabell

Tiltak	• Alle skoler • (n = 432)	• Skoler med handlingsplan • (n = 86)	• Skoler uten handlingsplan • (n = 346)	• Skoler med opplysningstiltak • (n = 208)	• Skoler uten opplysningstiltak • (n = 209)
Har innført handlingsplan	20	–	–	32	9
Har innført opplysningstiltak	48	78	41	–	–
Ønsker mer undervisning om røyking	73	78	73	79	68

Tiltak	• Alle skoler (n = 432)	• Skoler med handlingsplan (n = 86)	• Skoler uten handlingsplan (n = 346)	• Skoler med opplysningstiltak (n = 208)	• Skoler uten opplysningstiltak (n = 209)
Interessert i nye tiltak for røykeslutt	72	87	69	79	64

Skolestørrelse bidrog i liten grad til å forklare variasjoner i resultatene. Det er fylkesvise forskjeller i graden av restriksjoner på røyking i videregående skole. Mens 39 % og 31 % av skolene i henholdsvis Hordaland og Oslo forbyr lærerne å røyke noe sted på skolens område, er det i en tredel av Norges fylker ikke noen skoler med et slikt regelverk. De fleste skolene i alle fylker tillater elevene å røyke på bestemte områder utendørs. Andelen skoler hvor elever og lærere daglig røyker sammen varierer fra 7 % i Sogn og Fjordane til 67 % i Østfold. Landsgjennomsnittet er 35 % (tab 4).

Tabell

	Røyking tillatt utendørs på skolens område for lærere	Forbud mot røyking på skolens område for lærere	Elever og lærere røyker daglig sammen	Røyking tillatt utendørs på skolens område for elever	Forbud mot røyking på skolens område for elever	Antall
Totalt	84	11	35	88	9	432
Østfold	75	25	67	83	8	12
Akershus	89	11	61	93	7	28
Oslo	38	31	38	54	31	13
Hedmark	95	5	47	100	0	19
Oppland	91	0	41	100	0	22
Buskerud	78	13	43	83	13	23
Vestfold	100	0	50	100	0	29
Telemark	100	0	18	100	0	17
Aust-Agder	69	13	25	75	13	16
Vest-Agder	82	12	24	84	12	17
Rogaland	90	6	32	90	6	31
Hordaland	59	39	30	69	30	54
Sogn og Fjordane	86	0	7	93	0	14
Møre og Romsdal	97	3	30	97	3	33

	Røyking tillatt utendørs på skolens område for lærere	Forbud mot røyking på skolens område for lærere	Elever og lærere røyker daglig sammen	Røyking tillatt utendørs på skolens område for elever	Forbud mot røyking på skolens område for elever	Antall
Sør- Trøndelag	83	10	30	83	10	30
Nord- Trøndelag	93	0	40	100	0	15
Nordland	100	0	45	97	0	33
Troms	96	4	39	86	4	23
Finnmark	67	8	25	67	25	12

Diskusjon

Skolen kan spille en viktig rolle som normsender for røykfrihet – direkte gjennom undervisning og lærernes formidling av holdninger, indirekte gjennom de signaler som skolens regelverk gir. I grunnskolen praktiseres et forbud mot røyking som gjelder både elever, lærere og besøkende til skolen (11). Dette bidrar til å skape en atmosfære der røykfrihet er norm.

En rekke studier gjort i videregående skoler viser at skolens bestemmelser om røyking både har sammenheng med antall røykere på skolen og sigarettforbruk per røyker (12 – 14). En sammenliknende studie i England viste eksempelvis at andel røykere på skoler med røykeforbud var 20 % blant elever over 16 år og 16 % blant lærere. På skoler uten tilsvarende regelverk røykte henholdsvis 32 % av elevene og 34 % av lærerne. Undersøkelsen viste dessuten at elevene på skoler med røykeforbud ikke kompenserte med økt forbruk etter skoletid (15). Tilsvarende resultater er funnet blant sysselsatte i forbindelse med innføring av restriksjoner på røyking på arbeidsplasser (16, 17).

Undersøkelsen viser at skoler med handlingsplan mot tobakk har færre lærere og elever som røyker på skolen og i større grad har satt av ekstra undervisningstid til opplysningstiltak om røyking. For å avgjøre om det er innføring av handlingsplan som er årsak til lite røyking blant lærere eller om årsaksretningen er omvendt, trenger vi en undersøkelse med en diakron design. At også elevene i noe mindre grad røyker på skoler med handlingsplan, kan tolkes i retning av at det er handlingsplaner som produserer de ovennevnte resultatene.

Med dagens regelverk er det opp til den enkelte skole hvordan de vil forholde seg til undervisning om og restriksjoner på røyking. Dette resulterer i svært ulik praksis. Et sterkere påbud fra skolemyndighetene enn en oppfordring – som det strategiplanen nå gir – kan være et virkemiddel for å jevne ut ulikhetene.

En undersøkelse gjennomført for Prosjekt 16 – 19 viser at hele 53 % av norsk ungdom mellom 16 og 19 år kunne tenke seg at deres skole var røykfri innen år 2000 (18). 94 % av alle 16-åringene i Norge går på videregående skole, 83 % av alle 18-åringene (19).

Skolen er en arena hvor man fortsatt kan nå ungdom i slutten av tenårene med informasjon om røyking. Når elevene tillates å røyke på skolen og ofte røyker sammen med undervisningspersonellet, styrker dette forestillingen om røyking som en normalisert og sosialt akseptert atferd. Holdningsskapende arbeid overfor ungdom vil bli mer effektivt hvis det kan utføres sammen med et universelt regelverk som er konsistent med budskapet i undervisningen om tobakk (20, 21).

Det er imidlertid observert enkelte utilsiktede utfall av tiltak som har hatt til hensikt å denormalisere røyking. I subgrupper av ungdom som fra før kjennetegnes av en helsenegativ kultur, f.eks. black metal-rockere – har negativ informasjon om tobakk ført til at tobakkspakken oppvurderes som en sosial markør og faktor for identifikasjon (22). Trolig vil det heller ikke være problemfritt å innføre røykeforbud på skolene. En kanadisk undersøkelse viste at skolene rapporterte om vanskeligheter med å håndheve et slikt regelverk. Til dels hadde forbudet resultert i at røykingen bare hadde flyttet over til et annet sted. Dette var ofte fortauer eller trafikkerte gater, og innebar i noen tilfeller fare for ulykker. I tillegg hadde skolene mottatt naboklager. Mindre enn 29 % mente likevel at forbudet hadde skapt problemer for skolen (23).

I Norge oppgir 20 % av røykerne i aldersgruppen 16 – 19 år at de seriøst vurderer å slutte innen 30 dager, ytterligere 30 % vurderer seriøst å slutte innen seks måneder (18). Et forbud mot røyking på skolen kan derfor resultere i at personer som allerede er i en forberedelsesfase i forhold til det å slutte, kan bli mer motivert til å ta den endelige beslutningen (14, 24).

Konklusjon

I dag praktiserer under 10 % av de videregående skolene i Norge et forbud mot røyking på skolens uteområder. Erfaringene fra andre land gir grunn til å anbefale at strengere restriksjoner på røyking på skoleområdene bør inkluderes i en strategi for å redusere omfanget av røyking blant ungdom i Norge. Ved de videregående skolene rundt om i landet er det i dag svært ulik praksis når det gjelder restriksjoner på røyking. Et enhetlig regelverk vil kunne virke til å utjevne disse ulikhetene. Det er imidlertid viktig at et eventuelt forbud ikke bør være et enkeltstående tiltak, men at den videregående skolen også må tilbys et anvendbart og faglig solid opplegg for undervisning om røyking, inkludert tilbud om hjelp til røykeslutt for både elever og lærere.

LITTERATUR

1. Rønneberg A, Lund KE, Hafstad A. Lifetime smoking habits among Norwegian men and women born 1890 and 1974. *Int J Epidemiol* 1994; 23: 267 – 76.
2. The health consequences of smoking. Nicotine addiction. A report of the Surgeon General. Rockville AR: US Department of Health and Human Services, Public Health Service, Centers for Disease Control and Prevention and Health Promotion, Office on Smoking and Health, 1988.
3. Røykfrihet – en rettighet. Nasjonal strategiplan for det tobakksskadeforebyggende arbeidet 1999 – 2003. Oslo: Sosial- og helsedepartementet, 1999.

4. Årsrapport 1998. Oslo: Statens tobakksskaderåd, 1999.
5. Samarbeidsprinsipper for Prosjekt 16 – 19 i 1999. Stensilrapport. Oslo: Statens tobakksskaderåd og Den Norske Kreftforening, 1999.
6. Lund KE, Urdal L, Sanner T. Hvordan håndheves 18-årsgrensen for kjøp av tobakk? Tidsskr Nor Lægeforen 1999; 119: 3753 – 6.
7. Lund KE, Scheffels J, Sanner T. Hvordan redusere salg av tobakk til mindreårige? Tidsskr Nor Lægeforen 1999; 119: 3756 – 60.
8. Flynn BS, Worden JK, Secker-Walker RH, Badger GJ, Geller BM, Costanza MC. Prevention of cigarette smoking through mass media interventions and school programs. Am J Public Health 1992; 82: 827 – 31.
9. Flynn BS, Worden JK, Secker-Walker RH, Pirie PL, Badger CJ, Carpenter JH. Long term responses of higher and lower risk youths to smoking prevention interventions. Prev Med 1997; 26: 389 – 94.
10. Aarts H, Paulssen T, Willemse G, Schalma H, Bolman C, Nooijer de J. Prevention of cardiovascular diseases: a review of international effect research on the prevention of smoking among the youth. Haag: Netherlands Institute for Health Promotion and Disease prevention, 1997.
11. Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler. Fastsett ved kongelig resolusjon 1.9. 1995. Lov om helsetjenesten i kommunene m.m. Lov om vern mot tobakksskader m.m.
12. Peck DD, Acott C, Richard P, Hill S. The Colorado tobacco-free schools and communities project. J Sch Health 1993; 63: 214 – 7.
13. Charlton A, While D. Smoking prevalence among 16 – 19 year olds related to staff and student smoking policies in sixth forms and further educations. Health Educ J 1994; 53: 28 – 9.
14. Northrup DA, Ashley MJ, Ferrence R. The Ontario ban on smoking on school property. Can J Public Health 1998; 89: 224 – 8.
15. Centres for Disease Control and Prevention. Guidelines for school health programs to prevent tobacco use and addiction. J Sch Health 1994; 64: 353 – 9.
16. Brigham J, Gross J, Stitzer M, Felch LJ. Effects of a restricted work-site smoking policy on employees who smoke. Am J Public Health 1994; 84: 773 – 8.
17. Jeffery RW, Kelder SH, Forster JL, French SA, Lando HA, Baxter JE. Restrictive smoking policies in the workplace: effects on smoking prevalence and cigarette consumption. Prev Med 1994; 23: 78 – 82.
18. Ungdomsomnibus. Oslo: Statens tobakksskaderåd/4 Fakta, 1999.
19. Aktuell utdanningsstatistikk. Utdanning i Norge. Nøkkeltall 1998. Rapport 2/98. Oslo: Statistisk sentralbyrå, 1998.
20. Pentz MA, Brannon BR, Charlin VL, Barret EJ, MacKinnon DP, Flay BR. The power of policy: the relation of smoking policy to adolescent smoking. Am J Public

Health 1989; 79: 857 – 62.

21. Substance Abuse and Mental Health Services Administration. Center for Substance Abuse Prevention, Department of Health and Human Services. Reducing tobacco use among youth: community approaches. DHHS Publication 1997 No. (SMA) 97 – 3146. <http://www.health.org/peps/practioners/index.htm> (12.5.1999).
22. Karisto A, Prättälä R, Berg MA. The good, the bad and the ugly. Differences and changes in health related lifestyles. I: Kjærnes U, Holm L, Ekström M, Fürst EL, red. Regulating markets, regulating people. On food and nutrition policy. Oslo: Novus Press, 1993: 185 – 201.
23. Ashley MJ, Northrup DA, Ferrence R. The Ontario ban on smoking on school property: issues and challenges in enforcement. Can J Public Health 1998, 89: 229 – 32.
24. Prochaska J, DiClemente C, Fairhurst SK, Velicer W, Velasques MM, Rossi JS. The process of smoking cessation: an analysis of precontemplation, contemplation and preparation stages of change. J Cons Clin Psychol 1991; 59: 295 – 304.

Publisert: 30. mai 2000. Tidsskr Nor Legeforen.

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 14. juli 2026.